

Náučný chodník Koháryho dub

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Krupina
Geomorfologické jednotky:	Podunajská pahorkatina a Štiavnické vrchy
Geologické jednotky:	neogénna panva a sopečné pohorie
Chránené územie:	Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy
Prístup:	bus Hontianske Nemce, Selá
Východisko:	Hontianske Nemce, základná škola
Trasa:	Hontianske Nemce, základná škola - Koháryho dub
Dĺžka, prevýšenie:	3,8 km, 115 m
Čas prechodu:	1,5 h
Počet zastávok:	6
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: prírodovedné, historické, ochranárske

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: nie je

Rok otvorenia: 2007, 2017 obnova

Aktuálny stav: Náučný chodník je v dobrom stave.

Textový sprievodca: nie je

Kontakt: ZŠ s MŠ Hontianske Nemce, Hontianske Nemce 77, 962 65 Hontianske Nemce, tel. 045 / 5591 197

Poznámka: Náučný chodník tvorí jeden úvodný informačný panel pri škole a päť zastávok so zalaminovanými informačnými listami formátu A4 vloženými v označených skrinkách na stĺpikoch.

Upozornenie: Prvý, 740 m dlhý úsek náučného chodníka vedie po štátnej ceste.

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre terénne vyučovanie, materiály na zastávkach sú dobre využiteľné na prácu so žiakmi. Pozri upozornenie vyššie.

Z konca trasy sa dá pokračovať po žltej turistickej značke do osady Tepličky (2 km) na štátnej ceste č. 51 k bus zastávke Hontianske Nemce, Tepličky rázcestie.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Hontianske Nemce. Obec juhozápadne od Krupiny v najvýchodnejšom cípe Podunajskej (Ipelskej) pahorkatiny a na jej kontakte so Štiavnickými vrchmi a Krupinskou planinou v mieste ústia potoka Rakovčiek do Štiavnice. Územie bolo osídlené už v praveku, najstaršie nálezy pochádzajú z neolitu. Prvá písomná zmienka o obci je z roku 1246. Bola kráľovským majetkom, bola tu colnica na výber mýta. Začiatkom 18. storočia bola povýšená na mestečko. Obyvatelia sa venovali najmä poľnohospodárstvu a oddáva aj vinohradníctvu - v osade vo viniaciach severozápadne nad obcou na výbežku vrchu Kukučka (569 m n. m.) v okrajovom svahu Štiavnických vrchov stojí kostolík sv. Urbana a Donáta zo 14. storočia. Tunajšie vínne pivnice, vytesané vo vulkanických tufoch, slúžili obyvateľom ako úkryty počas tureckého ohrozenia. Ďalšími pamiatkami v obci sú napr. rímskokatolícky kostol sv. Martina z polovice 13. storočia, barokovo prestavaný, opevnený, - jedno z najzachovalejších románskych trojlodí na Slovensku - (stojí pri cintoríne spolu s kalváriovým súsoším z roku 1779), barokovo-rokokový mariánsky stĺp z druhej polovice 18. storočia (v parku v centre) a domy č. 50 a 109 ako pamiatky ľudovej architektúry. V roku 1925 bol k obci pričlenený Rakovec a v roku 1970 Sitnianska Lehôtka. Obec je rodiskom hercov Gustáva Valacha (1921 - 2002) a Mariána Labudu (1944 - 2018). Dodnes sa zachovali zvyky a tradície. Neďaleko obecnej knižnice a ihrísk na pravom brehu Štiavnice je v Turčanovom vodnom mlyne obecné Nemčianske múzeum (kontakt - obecný úrad, tel. 045 / 5591 170).

Chránený strom Koháryho dub. Mohutný exemplár duba letného (*Quercus robur*) medzi obcami Hontianske Nemce a Kráľovce-Krnišov v juhovýchodnom okraji Štiavnických vrchov v sedlovej polohe medzi vrchmi Žarnosek (408 m n. m.) a Cerie (449 m n. m.). Stojí v mladšom dubovom lese v blízkosti rozľahlých kosených lúk. Je vysoký 22 m, obvod kmeňa má 650 cm, najdlhšia vetva meria/merala 14 m a rozkonárená koruna má/mala objem vyše 400 m³. Ide o najmohutnejší dub a podľa odhadu veku - vyše 450 rokov - aj o najstarší strom v okrese Krupina a jeden z najstarších na Slovensku. Podľa legendy pod ním odpočívalo panstvo počas poľovačiek a pomenovanie má podľa vlastníka majetkov sitnianskeho a čabradskeho panstva Andreja Jozefa Koháryho (1694 - 1757).

Kráľovce-Krnišov. Maličká obec západne od Krupiny v juhovýchodnom okraji Štiavnických vrchov na

hornom toku Ličnova, ľavostranného prítoku Štiavnice. Osídlenie v dobe bronzovej dokazuje jeden z najstarších archeologických nálezov zvolenskej oblasti z roku 1872 - dva sekeromlaty s kotúčovým tylom -, unikátny i z celoslovenského hľadiska. Obec vznikla v roku 1964 zlúčením dvoch samostatných obcí Kráľovce a Krnišov. Najstaršia písomná zmienka o Krnišove je z roku 1266. Patrila Pazmanovcom v Bzovíku, neskôr Koháryovcom a Coburgovcom z hradu Čabrad'. Obyvateľstvo sa zaoberalo roľníctvom, ovocinárstvom, chovom dobytka a remeslami, ktorých výrobky sú zachované dodnes - kované brány, kamenné šambrány s plastickou alebo grafickou výzdobou a železnými okenicami, bohato vyrezávané štíty v podobe rastlinných ornamentov (ružice, kvety). V krnišovskej osade Tepličky v roku 1893 založilo sitnianske panstvo parnú pílu, ktorá spracúvala bukové drevo na parkety. Dodnes v katastri obce v masíve vrchu Žarnosek pracuje kameňolom na andezit. V obci - podobne ako v susednom Žibritove - sa „vdaka“ stavebnej uzávere v 70. rokoch 20. storočia v zachovala pôvodná hontianska vidiecka architektúra (očakáva sa vyhlásenie pamiatkovej zóny, niekoľko domov má status kultúrnej pamiatky). V južnej časti obce (Kráľovce) stojí evanjelický kostol v neogotickom slohu z roku 1794 a v severnej (Krnišov) zvonica - murovaná stavba s drevenou nadstavbou. Juhovýchodne nad obcou leží vinohradnícka osada Pivničky. K významným rodákum patrí chemický inžinier Samuel Stankoviansky (1907 - 1980), profesor Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a autor prvej slovenskej učebnice kvalitatívnej analytickej chémie (1965). Jeho meno niesla bývalá stredná priemyselná škola chemická v Banskej Štiavnici do zlúčenia sa s bývalou baníckou školou Samuela Mikovíniho v roku 2008 (dnes má názov SPŠ Samuela Mikovíniho).

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Stará Hora. Vinohradnícka osada 3 km západne od obce Sebechleby, ktorej je súčasťou, na kontakte Štiavnických vrchov a Ipeľskej pahorkatiny na plošine južného výbežku Viničného vrchu (491 m n. m.), vyhlásená v roku 1981 pre zriedkavo zachovaný čistý charakter sústredných vyše sto vinohradníckych pivníc mimo obydľia vinohradníkov. Vinohradnícke domčeky (chyžky) stoja nad vínnymi pivnicami ručne kopanými do vulkanického tufového podložia. V osade miestne organizácie usporadúvajú podujatia a festivaly, v niektorých chyžkách okrem pohostenia poskytujú i ubytovanie.

Podunajská pahorkatina. Rozsiahly geomorfologický celok v juhozápadnej časti Slovenska medzi Pezinkom a Trstínom na západe, Šahami a Štúrovom na východe, Sencom, Sereďou, Novými Zámkami a Dunajom na juhu s jazykovitými výbežkami k severu pozdĺž riek k Novému Mestu nad Váhom, Bánovciam nad Bebravou, Zlatým Moravciam, Pukancu a Sebechlebom, tvoriaci severnú a severovýchodnú časť Podunajskej nížiny. Na juhu susedí s Podunajskou rovinou, na západe ju ohraničujú Malé Karpaty a Považské podolie, zo severu do nej prenikajú ďalšie jadrové (Považský Inovec, Strážovské vrchy, Tribeč, Hornonitrianska kotlina) a na východe vulkanické geomorfologické jednotky (Pohronský Inovec, Štiavnické vrchy, Krupinská planina a Burda). Podunajská pahorkatina sa rozprestiera v oblasti dolných tokov Váhu, Nitry, Žitavy, Hrona a Ipeľa (tvoriaceho s Dunajom na juhovýchode slovensko-maďarskú štátnu hranicu) v nadmorských výškach od 103 m (povyše ústia Ipeľa do Dunaja) do zhruba 400 m (severovýchodne od Pukanca v cípe zabiehajúcom pozdĺž Sikenice hlboko do Štiavnických vrchov). Povrch pahorkatiny je hladko modelovaný, striedavo rovinný - na nivách a terasách vodných tokov (hliny, piesky, štrkopiesky) či sprašových tabuliach (spraše, sprašové hliny) - a mierne zvlnený až zvlnený - na širokých a plochých chrbtoch so svahmi plytkých i hlbokých dolín a úvalín na erózo-denudačne rozčlenených zvyškoch neogénnych morských a jazerných akumulácií (íly, piesky a štrky), proluviaálnych kuželoch pod úpäťami susediacich pohorí (ostrohranný skelet, zvetralé valúny), ostrovoch naviatych pieskov či vulkanických tufov alebo na miestach postihnutých nerovnomernými tektonickými pohybmi, ktoré sa prezentujú mozaikou lokálnych (zamočiarovaných) zníženín a (zalesnených) vyvýšenín a náhlými (pravouhlými) zálohami riečnej siete. V dôsledku tejto pestrosti reliéfu so striedajúcimi sa nápadnými, prevažne severo-južným smerom pretiahnutými paralelnými vyvýšeninami a zníženinami sa člení pahorkatina na 11 geomorfologických podcelkov - dielčích pahorkatín (Trnavská, Nitrianska, Žitavská, Hronská a Ipeľská) a nív (Dolnovážska, Nitrianska, Žitavská, Hronská, Čenkovská a Ipeľská). Neogénne sedimenty, prekryté sprašami a

sprašovými hlinami tvoria materskú horninu černozemí a hnedozemí, patriacim k najúrodnejším pôdam Slovenska. Okrem na nich pestovaných obilnín a olejnín tu má výborné prírodné podmienky a dlhú tradíciu aj vinohradníctvo. Lesy sa prakticky nezachovali, s výnimkou miniatúrnych lokálnych zvyškov historických dúbav či dubohrabín či ostrovov na menej úrodnom podloží (štrky, vulkanity). Na tektonické poruchy viazané prirodzené teplé a studené minerálne pramene (Dudince, Santovka, Levice, Piešťany) dopĺňajú umelé geotermálne pramene (vrty) (Štúrovo, Podhájska, Poľný Kesov).

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Štiavnické vrchy. Chránené územie vyhlásené v roku 1979 na takmer celom území Štiavnických vrchov s výnimkou niekoľkých ich okrajových častí. Pohorie, budované vulkanitmi a andezitovým vrcholom Sitna dosahujúce výšku 1 009 m n. m., leží na rozhraní dvoch klimatických typov a prenikajú doň od juhu teplomilné a od severu karpatské horské prvky flóry a fauny. Fytogeograficky územie patrí do obvodu predkarpatskej flóry. Severnú hranicu svojho rozšírenia tu dosahuje napr. dub cerový a javor tatársky, na výslunných lokalitách s plytkou skeletovitou pôdou rastú xerotermy, ako kostrava valeská, kavyl vláskatý či kukučka vencová. Veľkú časť územia CHKO zaberajú lesy (65 %), ktoré sú druhovým zložením najmä v centrálnej časti vplyvom stáročnej banskej a hutníckej činnosti po totálnom odlesnení nepôvodné, tvorené smrekovými monokultúrami. Lokálne sú vo vyšších polohách bučiny s jedľou a umelo vysádzovaným smrekom a na skeletnatých pôdach lipovo-javorovo-jaseňové sutinové lesy. Na karbonátové podložie v okolí Sklených Teplíc sa viaže výskyt tisu. Zo živočíšstva sú zastúpené o. i.: orol krikľavý, myšiak hôrny, rys, mačka divá, medveď hnedý, vydra riečna, vidlochvost feniklový a ovocný, žije tu tiež vzácna modlivka zelená, roháč obyčajný a fúzač alpský. V opustených banských dielach sa vyskytuje niekoľko druhov netopierov (podkovár veľký, p. malý, netopier obyčajný...). Lokálnymi zvláštnosťami lesov sú hojné prímеси cudzokrajných drevín, súvisiace s pôsobením lesníckej katedry od roku 1807 – súčasť Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. K svojrázu územia CHKO významne prispievajú historické banské diela, a to najmä vodné nádrže – tajchy –, budované v minulých storočiach ako zdroj energie i úžitkovej vody pre banícke účely, ktoré spolu s napájacími a náhonovými jarkami a ďalšími zariadeniami tvoria unikátny vodohospodársky systém. V hraniciach CHKO leží viacero území európskeho významu (súčasť sústavy Natura 2000), z ktorých najrozsiahlejšími sú Hodrušská hornatina, Suť a Skalka.

Názvy informačných panelov resp. zastávok

1. Náučný chodník Koháryho dub
2. CHKO Štiavnické vrchy
3. Reliéf a činnosť vody
4. Lesný ekosystém
5. Lúčny ekosystém
6. Koháryho dub

